

דיר ארץ

אוניברסיטת בר־אילן
הפקולטה למדעי היהדות

המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה
(ע"ש מרטין זוס)

גיליון 9, אדר תשפ"א, פברואר 2021

עורכת: אביה חממי

בגיליון זה אתם מוזמנים לקרוא על מחקרה של ד"ר שירה אלבז, מנהלת מעבדת תל צפית, על משמעותם של תווי היוצר המוטבעים על כלי קרמיקה כפי שעולה ממחקרה בתל צפית/גת. בנוסף תוכל לקרוא את דבריו של יניב לוי החושף בפנינו חיבור מודרני ומפתיע בין הורדוס לחשמונאים.

בפינת החוקרים הצעירים החודש מתארח יוסף שפיידר שמתאר את נושא המחקר שלו בדוקטורט- העורף החקלאי

של ירושלים בתקופה הרומית, הביזאנטית והמוסלמית הקדומה. לאחר מכן, כמיטב המסורת, אתם מוזמנים גם לקרוא את המלצת המסלול של עטליה מרס, סטודנטית לתואר ראשון ומורת דרך במקצועה. לקינוח בפינת פעילויות המחלקה הפעם נחשוף את הפעילויות המתוכננות לסמסטר הקרוב.

קריאה מהנה,
אביה חממי

תוכן עניינים

3 תווי יוצר- סימני הקדר?

// ד"ר שירה אלבז

5 האם יתכן שלאחר 2000

שנה התאחדו בית חשמונאי עם הורדוס המלך?

סיפור במטבעות // יניב לוי

7 העורף החקלאי של

ירושלים בתקופה הרומית,

הביזנטית ובראשית

התקופה האסלאמית

הקדומה // יוסף שפיידר

8 המלצת מסלול

נחל גשרון עליון // עטליה מרס

9 מפעילויות המחלקה

הצצה לאגוון הפעילויות הקורות במחלקה

ד"ר שירה אלבז מנהלת מעבדת תל צפית

בלבד, על אף העובדה ששטח החפירה מתקופת הברזל ב' גדול פי שתיים לפחות משטחי החפירה של תקופת הברונזה הקדומה ג'. תופעת התווים החרוטים נפוצה מאוד בתקופת הברונזה הקדומה ב'-ג', בתל אצ-צאפי/גת וכן באתרים נוספים גדולים בני התקופה (ירמות, לכיש, עין ציפורי, עין אסוויר, ועוד), דבר המאשש את ההנחה כי התווים הינם בעלי משמעות מיוחדת הקשורה לתקופה הנידונה ולתהליכים שהתרחשו במהלכה, והם אינם חרוטים באופן אקראי.¹

בספרות המחקר קיימות דעות שונות למשמעותם של תווי היוצר: חתימת הקדר, חתימת סדנת היצור, מקום היצור, תהליך היצור, תוכן הכלי, נפח הכלי, בעלות, מוצא או יעד, מערכת מנהל ממשלתית, רשת מסחר ומערכת פרה-כתיבה, או אפילו עיטור בלבד. אחת המכשלות במחקר תווי היוצר היא שלרוב חופרי האתרים אינם מתייחסים לתופעה זו כלל, ורק לעיתים מציינים שהם נמצאו, בלי פירוט רב על התו עצמו או ההקשר הארכיאולוגי בו הוא נמצא. מרבית הדעות על משמעותם של תווי היוצר אינן מובאות כתוצאה מניתוח מכלול תווים, אלא בעיקר מתוך השוואות אתנו-ארכיאולוגיות.

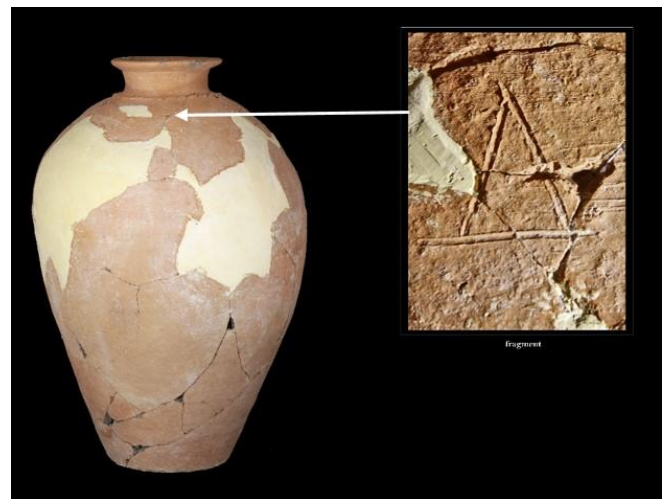
המגוון הגדול של התווים שעמדו במוקד מחקר זה והתוצאות של המחקר הפטרוגרפי מצביעים מעבר לכל ספק כי התווים הללו אינם סימנים של הקדר שיצר את הכלי. מסקנה זו מתבססת על העובדה כי אין שתי צורות זהות המופיעות על כלים בעלי הרכב פטרוגרפי זהה, דבר המעיד כי אין כלל אינדיקציה לקדר אחד בלבד. ניתן לתהות-מדוע לקדר אחד יש מספר רב של חתימות שונות? מדוע הקדר השתמש בצורות פשוטות מאוד שניתן להעתיקן על ידי קדר אחר? ואף יותר מזה - מדוע קדרים שונים מאזורים שונים השתמשו באותם תווים כאשר תווים אלו היו אמורים לייחד קדר מסוים?

בנוסף, אותו מגוון של צורות תווים מופיע על כלים לאורך תקופות שונות ובאתרים שונים. בתל אצ-צאפי/גת יש שלוש צורות פשוטות המופיעות החל מתקופת הברונזה הקדומה ג' וממשיכות עד לתקופת ברזל ב2. דבר זה מחזק את ההנחה כי אין מטרת תווים להעיד על זהותו של הקדר או על סדנת הייצור. עדיין קשה לקבוע בוודאות מה היא המשמעות של כל צורה בנפרד אך אין כל ספק שזו תופעה משמעותית. כמו כן חשוב להדגיש שתופעת תווי היוצר יכולה להיות בעלת משמעויות שונות בתקופות שונות ולכן חשוב מאוד לנתח את המכלול לאור החברה, התרבות, הכלכלה ופוליטיקה של התקופה המסוימת.

ד"ר שירה אלבז היא מנהלת המעבדה של פרויקט החפירות הארכיאולוגיות בתל צפית/גת, ופוסט-דוקטורנטית באוני' חיפה. במחקריה היא עוסקת בעיקר בתקופת הברונזה הקדומה בארץ ישראל (סביב 3600 עד 2500 לפנה"ס). כתבה זו מבוססת על עבודת התזה שלה ועוסקת בתווי יוצר על כלי קרמיקה, בעיקר אלו שנמצאו בחפירות תל צפית.

תו יוצר הוא סימן שנחרט על כלי בשלב שהוא "קשה כעור", כלומר לפני צריפתו בכבשן. בעת חריתה בשלב זה רואים "גרירה" רבה של חומר מהשוליים של התוו. בנוסף לכך, ישנם סימנים אשר נחרטים לאחר שהכלי נצרף בכבשן, ויתכן שסימנים אלו לא נחרטו על ידי הקדר אלא על ידי משתמש הכלי לצרכים שונים. כמו כן, ישנם גם סימנים אשר מצוירים בצבע על הכלי. במחקר זה התרכזתי רק בסימנים שנחרטו לפני צריפת הכלי.

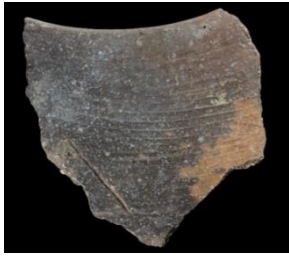
תווי היוצר לרוב מורכבים מקווים ונקודות בצורות שונות, וכל שילוב מהווה תו יוצר שונה. בנוסף, תווי היוצר ממוקמים במקומות שונים על גבי הכלי. לרוב הם ממוקמים על גוף הכלי עצמו, בשפת הכלי, ידית הכלי, בכתף בחיבור של השפה לגוף הכלי, ולעיתים רחוקות בבסיס הכלי. תופעת תווי היוצר מוכרת מאתרים שונים ברחבי ארץ ישראל וגם מתרבויות נוספות.

קנקן מאוסף חפירות תל צפית/גת

המכלול העומד במרכזו של מחקר זה, מתל אצ-צאפי/גת, כולל 234 תווים משכבות שונות המתוארכות לתקופת הברונזה הקדומה ג'. כאשר משווים את מספר תווי היוצר מתקופת הברונזה הקדומה ג' לעומת מספר התווים מתקופות אחרות בתל אצ-צאפי/גת, ניתן לראות כי מתקופה זו ישנם הרבה יותר תווי היוצר. בתקופת הברונזה המאוחרת ישנם 8 תווים ובתקופת הברזל ב' ישנם 11 תווים

¹ ראה לדוגמה: Zuckerman 2003, Paz 2011, Hirschfeld 2008

צוואר קנקן וחלק מפערור מאוסף חפירות תל צפית/גת

סיכום:

התווים שהוצגו במחקר זו מתקופת הברונזה הקדומה ג', בכלל, ומתל אצ-צאפי/גת בפרט, מהווים נדבך נוסף בהבנת תהליך התפתחות התרבות העירונית בדרום מישור החוף בתקופה זו. בארץ ישראל תהליך העיור הגיע לשיא בתקופת הברונזה הקדומה ב'-ג' והסתיים בסופה של תקופת הברונזה הקדומה ג', כאשר רוב האתרים ננטשו. אין ספק כי תוך כדי תהליך העיור הוקמו מערכות ממשל אשר נועדו לשלוט ולנהל את הערים שהוקמו בתקופה זו. סביר כי ממשל הוקם בכל עיר-מדינה וניהל את הערים והכפרים שהיו תחת חסותה. היות ואין ממצא כתוב, יתכן שהתווים היוו שלב מוקדם לפני התפתחות הכתב, מדיום אשר שימש להעברת מסרים מהשלטון לכלל השכבות באוכלוסייה בעזרת כלי החרס שבהם נעשה שימוש באופן נרחב בחיי היום יום. העובדה שכלי החרס שימשו כבמה להעברת מסרים היא מפני שהיו זמינים לכולם. כמו כן קיימת גם תופעת חותמות הגליל על כלי קרמיקה שהיו מסר שלטוני והאיקונוגרפיה שלהם נשאה מסרים מתחומי הדת והשלטון. לכן לא היה צורך להמציא כלי חדש להעברת מדיה שצריכים להתרגל אליה תוך כדי תהליך העיור, דבר שהקל על שימוש וההפצה של מדיה זו.

תופעת התווים מתחילה בתקופת הברונזה הקדומה א', וממשיכה לתקופת הברונזה הקדומה ג', ואף מגיעה בתקופה זו לשיאה מבחינה כמותית, במקביל לתהליך ההתפתחות העירונית-חברתית בתקופה זו. אין ספק שכמות התווים יכולה להעיד על משמעותם וזאת מפני שבתקופה הברונזה הקדומה ג' התווים מהווים חלק בלתי נפרד ממכלול הקרמיקה. זאת לעומת תקופות מאוחרות, שבהן התווים נמצאים באחוזים נמוכים ואף זניחים ביחס למכלול הקרמיקה וכנראה שימשו למשמעויות שונות-בעיקר לסימון תוכן הכלי, נפח הכלי ויתכן גם זהות הקדר. לאור העובדה שאני סוברת שהתווים מתל אצ-צאפי/גת אינם מסמנים את זהות יוצרי הכלים, הם אינם מספקים לנו מידע אודות תהליך ייצור הקרמיקה בתקופת הברונזה הקדומה ג'. ניתן להסיק בעקבות התוצאות הפטרוגרפיות כי מרבית הכלים בתל אצ-צאפי/גת הוכנו על ידי קדרים מקומיים שהשתמשו במגוון סוגי חומרים מקומיים שונים. כמו כן, יתכן אף שמדובר במספר קדרים מקצועיים, לצד יוצר ביתי של התושבים באתר. בנוסף, יתכן שייבאו מעט כלים מאזורים אחרים, כמו הרי יהודה, הגליל וכו'. מהנתונים הללו קשה להסיק מסקנות אודות תהליך וארגון ייצור הקרמיקה בתקופה הברונזה הקדומה ג' בדרום מישור החוף.

אני מסכימה עם השערתו של פז שהתווים שימשו לתקשורת ולהעברת מסר.² השאלה היא, איזה סוג של מסר- אידיאולוגי, כלכלי, דתי או חברתי? נראה כי קיים קשר בין התווים למערכת הממשל, כאמצעי לניהול החברה וגם להעברת מסרים. בנוסף לכך, יש לציין את העלייה בשכיחות ובכמות התווים בתקופות הברונזה הקדומה ג', לעומת התקופה הקדם-עירונית בברונזה הקדומה א', שבה היו גם מעט מאוד תווים וגם לא בהכרח בכל האתרים בני התקופה. תהליך העלייה בשכיחות ובכמות התווים, מתקיים במקביל לתהליך התרחבות וביסוס העיור-והמורכבות החברתית- בתקופת הברונזה הקדומה, ולדעתי, מהווה חלק בלתי נפרד מתהליך זה.

מאחר שאנשים מאזורים שונים הכירו צורות שונות של תווים הם לא היוו סמל מקומי או פרטי. ניתן לראות זאת אולי כשלב התפתחותי לקראת השימוש בכתיבה ממשית שמופיעה בתקופות הברונזה התיכונה והמאוחרת. נראה כי אין קשר ישיר בין התווים לשיטות הכתיבה הידועות בתרבויות שכנות (מצרים ומסופוטמיה) ולאור זאת סביר להניח כי התווים היו סוג של תקשורת לא מילולית בתקופה זו. יש להניח שחלק מאנשי הברונזה הקדומה ב'-ג' נחשפו לכתיבה למרות שהם בעצם עדיין לא השתמשו בה בתקופה זו. היות והתווים מופיעים לעיתים קרובות בכלי בישול והיו בשימוש יום-יומי על ידי כל שכבות האוכלוסייה, ניתן להסיק כי המסרים שהועברו על ידי התווים היו מסרים לכלל הציבור, בצורת מדיה שדרכה השלטון והמערכת המנהלית יכלה להגיע לאוכלוסייה.

לקריאה נוספת:

קיסוס ש', "הגדרתם והבנתם של תווים על כלי חרס מתקופת הברונזה הקדומה ג' בדרום מישור החוף: מקרה מבחן מתל אצ-צאפי/גת", עבודה לתואר מוסמך מטעם אוניברסיטת בר אילן, רמת גן, תשע"ד.

Albazz S., Greenfield H. J. and Maeir A. M., "Evidence for Administration and Leisure/Recreation at Early Bronze Age Tell es- Safi/Gath", *Near Eastern Archaeology* 80, 4, 2017, pp. 270-272.

Hirschfeld N., "How and Why Potmarks Maker", *Near Eastern Archaeology* 71, 1/2, 2008, pp. 120-129.

Paz Y., "Re-Examining Space Fillers and Potmarks: A New Perspective on their Role in Early Bronze Age Canaanite Glyptic and Ceramic Traditions", *Journal of Mediterranean Archaeology* 24, 1, 2011, pp. 3-26.

Zuckerman S., "The Early Bronze Age II-III Pottery" in Ben-Tor A., Bonfil R. and Zuckerman S. (eds.) *Tell Qashish, a Village in the Jezreel Valley: Final Report of the Archaeological Excavations (1978-1987)*, Qedem 5, Jerusalem, 2003, pp. 130-164.

האם יתכן שלאחר 2000 שנה התאחדו בית חשמונאי עם הורדוס המלך?

יניב לוי

סטודנט לתואר שני במחלקה, מתמחה בנומיסמטיקה

במקרה (ואולי לא במקרה) בחרה חברת "מכבי" להציב כסמל מסחרי ציור/דגם "מסתורי". תחילה, כאשר מסתכלים על ציור זה הוא נראה תמים לחלוטין. אך הרשו לי להראות לכם דבר מפתיע במיוחד. האם יתכן כי סמל זה לקוח ישירות מתוך אחד הדגמים המופיעים על גבי מטבעותיו של הורדוס בעת מאבקו באנטיגונוס?

מהדורת הכוסות של "מכבי" בשנות השישים

לפניכם מצד ימין, הסמל שבחרה מכבי להציב כפי שמופיע על גבי הכוסות. מצד שמאל תוכלו לראות את הסמל הפוך.

ראו, הנה לפניכם כעת (מצד שמאל) דגם מטבע של הורדוס!

כך קרה שאחרי כמעט אלפיים שנה בית חשמונאי ובית הורדוס ישבו על כוס בירה בחסות גיבור השושלת "מכבי" תחת קורת הגג של מדינת ישראל במקום בו בעצם הכל התחיל.

אז בפעם הבאה שאתם שותים בירה מכבי, תזכרו לרגע את המחווה הזו שנעשה בטעות או לא בטעות להורדוס בשנות השישים.

לקריאה נוספת:

Hendin D., *Guide to Biblical Coins* (5th ed.), New York, 2010.

Meshorer Y., *A Treasury of Jewish Coins from the Persian Period to Bar Kochba*, Jerusalem and Nyack N.Y, 2001.

ההיסטוריה רוויה בטעויות, חלקן בהחלט מוגדרות כאסונות אך לעיתים הן גם מצחיקות ומזמנות לנו מסע אל הדמיון. האם יתכן כי אלפיים שנה לאחר שהורדוס שם קץ לשלטונם של החשמונאים הפך הוא לסמל החברה המכביסטית? הסיפור הבא אינו מוכר כל כך אך בהחלט עשוי לשעשע אותנו כהיסטוריונים וארכיאולוגים.

במחצית השנייה של המאה הראשונה לפנה"ס התחולל מאבק אשר שם קץ לשלטונם של החשמונאים. מתתיהו אנטיגונוס מבית חשמונאי נאבק בהורדוס אשר היה נציגה של האימפריה העולה – האימפריה הרומית. היה זה מאבק קטן בין אימפריות גדולות, כאשר הרומאים והפרתים מושכים בחוטים ומנסים לקדם את האינטרסים שלהם כאן במרחב ארץ ישראל.

ניתן לראות ביטויים למאבק הלא פשוט ביניהם בממצא הנומיסמטי של אותם ימים. המטבעות שימשו בעת העתיקה כבמה ומדיה להעברת מסרים לציבור הרחב, בעיקר מטבעות הברונזה הפשוטים אשר היו בשימוש יומיומי בידי כל שכבות האוכלוסיה. בטביעה של תקופה זו, אנו רואים כי מצד אחד אנטיגונוס, ממשיך במידת מה את מסורת הטביעה החשמונאית אך טבע פרוטות כפולות כדי לשכנע את הקהל בעוצמתו. מצידו האחר של המתרס שליט חדש הדורש את הכסף- הורדוס. בחוכמתו, הורדוס ניסה להשתלב במסורת הטביעה המקומית וטבע מטבעות ללא "פסל", כלומר ללא דיוקן קיסר, דבר אשר היה נהוג ומקובל ברחבי העולם הרומי אותו ייצג.

פרוטה כפולה - מתתיהו אנטיגונוס, מטבע של הורדוס

כיום כולנו יודעים איך זה נגמר- הורדוס עלה לגדולות ושינה את כללי המשחק כאן בפרובינקיה הקטנה שלנו. קיסריה, מצדה, הרודיון, יין, פאר של ממש. גם אם ניתן להניח כי מלכות החשמונאים הייתה באה לסיומה, הורדוס ללא ספק הוא זה ששם סופית קץ לשלטונה.

כך רצתה ההיסטוריה ואלפיים שנים לאחר מכן, בשנות השישים של המאה העשרים, חברת הבירה "מכבי" הוציאה מהדורת כוסות פרסומיות מיוחדת.

העורף החקלאי של ירושלים בתקופה הרומית, הביזנטית ובראשית התקופה האסלאמית הקדומה

יוסף שפייזר

סטודנט לתואר שלישי, בהנחיית פרופ' בועז זיסו וד"ר יחיאל זלינגר

תרמה תרומה ניכרת להתפתחות הכלכלית של העיר ואף לפריפריה כך שקשה לנתק בין הקשרים וההשפעות ההדדיות השונות של העיר על הפריפריה ולהפך. ככלל, מקובלת הסברה כי מסתמנת זיקה בין תחומה המיושב של העיר ירושלים לבין ההתיישבות והפעילות בסביבותיה. זיקה זו משתקפת היטב ביחס שבין גודלה של העיר בתקופות שונות לבין מספר האתרים בסביבותיה ובהם יישובים, מבנים, מתקני קבורה, מתקנים ומערכות של עיבוד חקלאי.

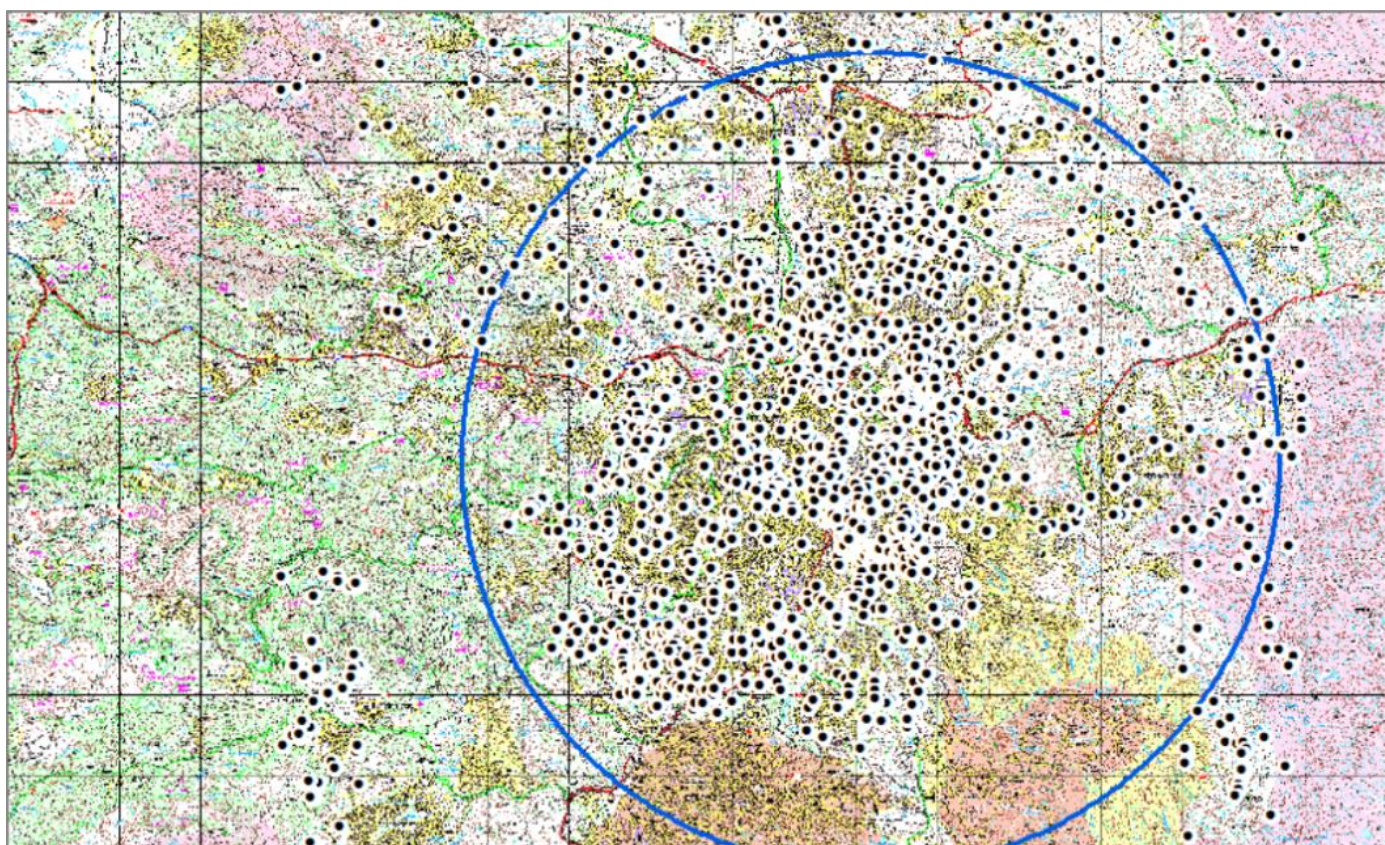
נושא המחקר

המחקר יעסוק בעורף החקלאי של ירושלים ועניינו המרכזי הוא בחינת מאפייני ההתיישבות סביב העיר בתקופות הרומית (63 לפסה"נ–324 לסה"נ), הביזנטית (324–638 לסה"נ) והאסלאמית הקדומה (638–1099 לסה"נ). הבחינה תתבסס על מידע העולה מפרסום השרידים הארכיאולוגיים שנחשפו באתרים השונים, ובמידת האפשר תיעזר במידע שנתגלה בחפירות שנערכו במרחב בשנים האחרונות, אך טרם פורסמו.

רקע

כל מחקר העוסק בחקר עיר מסוימת מוכרח לעסוק גם בסביבתה, שכן ההיסטוריה של יישוב בודד אינה מתנהלת בחלל ריק אלא קשורה ביישובים הקרובים אליו. קשר זה שבין העיר לפריפריה (Hinterland) שלה, תופס מקום נכבד במחקר המודרני וחוקרים רבים עסקו בו. ראוי לציין שלעיר יכולים להיות מספר אזורים פריפריאליים (Hinterlands) ובהם מאפיינים שונים שאינם חופפים בהכרח: מנהלי, כלכלי, תרבותי או דתי.

הקשר בין יישוב לסביבתו נקבע בעיקר לפי מעמדו. עיר או מרכז אזורי מתקיימים רק בזכות קיום קשר עם יישובים בדרגה נמוכה יותר. כך יוצא שמצד אחד הכפר תלוי בעיר או במרכז האזורי, אך מצד שני העיר או המרכז האזורי שולטים על האזור הכפרי. לפי זה, קיומה של העיר ירושלים תלוי ביחסי הגומלין שלה עם הפריפריה. על כן, בעבודה תיבחן מערכת הקשרים שלה עם הסביבה כדי להבין כיצד תרמה המערכת הכלכלית החקלאית לכלכלת העיר ולכלכלת הסביבה. ראוי לומר בנוסף שההשפעה הדתית והתרבותית של ירושלים הייתה רבה מאוד וללא ספק

תחום המחקר הגיאוגרפי סביב ירושלים והאתרים מהתקופות השונות

העורף החקלאי של ירושלים בתקופה הרומית, הביזנטית ובראשית התקופה האסלאמית הקדומה

העורף החקלאי של עיר ותחומי ההשפעה של העיר המרכזית אינם קבועים והם עשויים להשתנות. שינויים בתפקוד העיר, שינוי במניין האוכלוסייה ועולי הרגל, שינויים בערים סמוכות וכן שינויים כלכליים וחברתיים במרחב העורפי יכולים להצמיח מוקדי משיכה מקומיים נוספים, ובכך להפחית במקרה שלפנינו את הזיקה אל ירושלים כעיר המרכזית.

כמובן שבמהלך המחקר תעשה התאמה לתנאים הטופוגרפיים ולתוואי השטח, שכן זמן המסע אל העיר משתנה בהתאם לתנאי הטופוגרפיה, ומאחר שאלה משתנים ממקום למקום, הרי שמרחק של 10 ק"מ לכל כיוון מירושלים אינו טווח אחיד. עם זאת, כפי שנראה בהמשך, בכל התקופות המדוברות, אך בעיקר בתקופה הרומית, ירושלים הייתה מחוברת לרשת דרכים מסועפת שקישרה אותה לפריפריה החקלאית שלה ומעבר לה. רשת דרכים זו הייתה עשויה לקצר את משך העברת הסחורות, ובכך להגדיל את הטווח של העורף החקלאי של ירושלים.

במהלך המחקר ננסה להגדיר את אופי ההתיישבות הנפוץ בכל אחת מהתקופות: כפר, כפריר, בית אחוזה, בית חווה, מנזר וכו' בעזרת גודל היישוב והפונקציות המצויות בו: גודל החצר, ביצורים, מתקני מים/סניטציה, מקורות המים ועוד. בבדיקה השוואתית שתיערך בין האתרים השונים לאורך התקופות ייבדקו הרכיבים האדריכליים, כגון טכניקת בניית הקירות, סוג הבנייה, חומרי המליטה, עובי הקירות, סוגי האבנים וצורת הבנייה של הפתחים הפנימיים. כמו כן, תיבדק סוגיית המעבר והרצף היישובי בין התקופות הנדונות.

לקריאה נוספת:

זיסו ב', "היישוב הכפרי בהרי ושפלת יהודה: משלהי תקופת הבית השני עד לדיכוי מרד בר כוכבא", עבודת דוקטור מטעם האוניברסיטה העברית, ירושלים תשס"א.

זלינגר י', "היישוב הכפרי בשפלת לוד בתקופת הבית השני", עבודת דוקטור מטעם אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תש"ע.

ספראי ז', "הכפר ביהודה", בתוך: ש' דר ז' ספראי (עורכים), **הכפר הקדום בארץ ישראל**, תל אביב תשנ"ז.

קלונר ע', "סקר ירושלים: האזור הדרומי", רשות העתיקות: האגודה לסקר ארכיאולוגי של ישראל, ירושלים תשס"א.

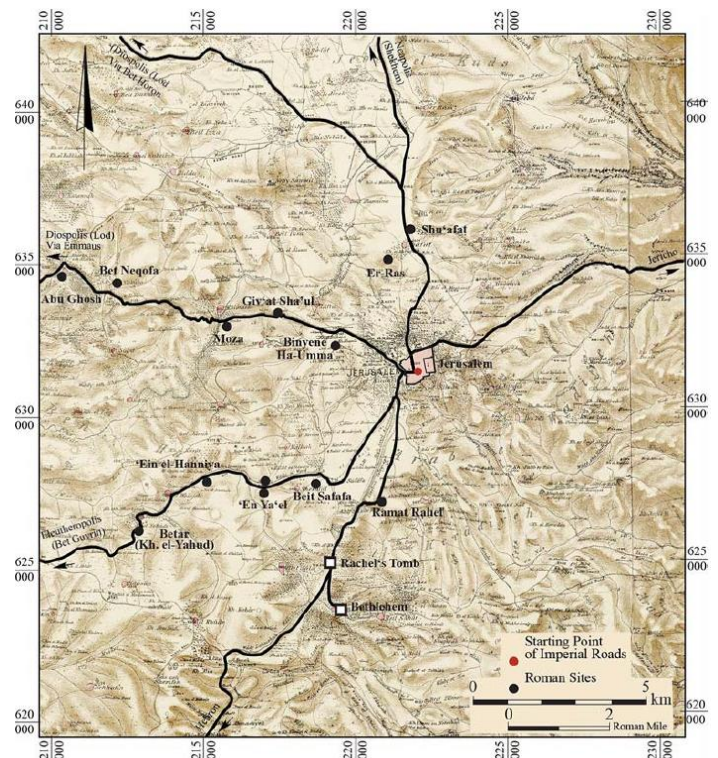
— "סקר ירושלים: האזור הצפוני מזרחי", רשות העתיקות: האגודה לסקר ארכיאולוגי של ישראל, ירושלים תשס"ב.

— "סקר ירושלים: האזור הצפוני מערבי", רשות העתיקות: האגודה לסקר ארכיאולוגי של ישראל, ירושלים תשס"ג.

הגדרת התחום הגיאוגרפי

למחקר נקבעה מסגרת גיאוגרפית של 10 ק"מ מהעיר העתיקה של ירושלים ההיסטורית, המסגרת הגיאוגרפית הזו כוללת את "העורף החקלאי" של ירושלים. העורף החקלאי של עיר מרכזית מורכב מקווי הזיקה העירוניים השונים שהם הפשטה של מדד מורכב, שלכל אחד ממרכיביו יש תרומה שונה. רוב המרכיבים מבוססים על תנועה של סחורות ושירותים ומדגישים את עוצמת השליטה הכלכלית של העיר, המתחזקת ככל שמתקרבים אל העיר ולהפך.

בשל מעמדה של ירושלים, לא יהיה זה מוגזם לטעון כי מרחק של 10 ק"מ מהעיר הוא טווח ריאלי הכולל את רוב היישובים הכפריים והשדות החקלאיים שסיפקו את רוב התוצרת החקלאית היומיומית לעיר. טווח זה מאפשר גם לקיים יוממות של עובדים לעיר, למשל עובדים שעסקו בחקלאות בשדות הקרובים אל העיר, שומרים וחיללים שסיפקו הגנה לכפרים וליבולים וכן בעלי מלאכה מהעיר שסיפקו שירותים ליישובים הכפריים במרחב הסובב. מעבר לטווח זה עלות העברת התוצרת מתייקרת, ואיכות התוצרת עלולה להיפגם.

מפת דרכים של סביבות ירושלים בתקופה הרומית*

Yosefspiezer@gmail.com

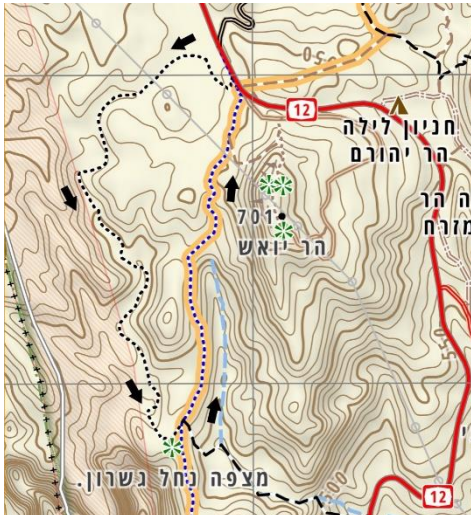
*Weksler-Bdolach S., "Aelia Capitolina- Jerusalem in the Roman Period in Light of Archaeological Research" (Mnemosyne Supplements- 432) Leiden and Boston, 2019, p. 170.

עטליה מרס

סטודנטית לתואר ראשון במחלקה ומורת דרך

נחל גשרון עליון

*התמונות באדיבות עטליה מרס

תחילת המסלול בכביש 12, כשמונה קילומטרים מהעיר אילת. כתבו ב Waze "נחל גשרון עליון". את המסלול נתחיל במפגש השבילים שחור ושביל ישראל, היכן שחנינו. נלך בשביל השחור עד התצפית ומפגש השבילים, ומשם נעלה צפונה בשביל ישראל עד נקודת ההתחלה. מצפון לחניה ובמקביל לכביש, תוכלו לראות שרידים של דרך עתיקה, היא "דארב אל-חאג", שהובילה את העולים לרגל למכה.

אחרי מעט הליכה תמצאו מלכודת עתיקה ששימשה ללכידת טורפים גדולים, ככל הנראה נמרים, צבועים וזאבים. חפשו במהלך המסלול חללים, שקעים וצורות מעניינות באבני החול. זו תופעה הנקראת "טאפוני"- בלייה של אבן החול שהותירה בה את החללים אשר הולכים ומתרחבים עם הזמן.

בהמשך המסלול ישנן מספר מערות באבן החול שניתן להיכנס אליהן מצד אחד ולצאת מהצד השני. מערות אלה משמשות את בעלי החיים המעטים הנמצאים באזור. עדות לכך היא למשל סלע גדול ושטוח בתוך המערה המשמש כשולחן אכילה של צבועים החיים בסביבה. אם יתמזל מזלכם, תוכלו לראות שאריות של עצמות הטרף על הסלע. לאחר עלייה קצרה נגיע לתצפית הנמצאת במפגש השבילים ממנה תוכלו לראות את מרחבי סיני ואת גדר הגבול עם מצרים. מכאן נצעד בחזרה לנקודת ההתחלה בשביל ישראל שחוצה את הארץ ואורכו יותר מאלף קילומטרים.

מומלץ מאוד לפני או אחרי המסלול לעלות לתצפית המרהיבה מהר יואש, ממנה תוכלו להשקיף על ארבע מדינות: ישראל, מצרים, ירדן וערב הסעודית. העלייה מתאימה לרכבי שטח או ברגל בשביל העולה לפסגה מכיוון צפון.

עונה מומלצת: חודשי אוקטובר עד מאי
רמת קושי: מתאים למתחכמים
מקום: ערבה (מסלול מסלולי)

9.3.2021
אודי גונן
"התפתחויות גאו-אסטרטגיות במזרח הים התיכון"
המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה

אוניברסיטת בר-אילן
הפקולטה למדעי ההידות

המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס)

צוללים אל העבר

עברו של האדם והים
13:00-12:00 יום שלישי

קישור לזום:
<https://us02web.zoom.us/j/84693058442>

סמינר מחלקתי תשפ"א

בסמסטר הקרוב יתקיים במחלקה סמינר מחלקתי בנושא הים. הסמינר יארח מרצים מן המחלקה ובעיקר מן החוץ- מאוניברסיטאות אחרות ומרשות העתיקות. מטרת הסמינר היא לסקור את נושא הים מכל התקופות ומכמה זוויות. כך למשל נארח הרצאות העוסקות בארכיאולוגיה תת ימית והרצאות העוסקות בהיסטוריה ים תיכונית בעת החדשה ובימי הביניים. ההרצאות יתקיימו מדי חודש בזום וכלל הסטודנטים במחלקה מוזמנים!

ההרצאה הראשונה תתקיים ב9 למרץ (כ"ה אדר) ואותה יעביר אהוד גונן, סטודנט לתואר שלישי בחוג ללימודי אסיה וחוקר במרכז חיפה למדיניות ואסטרטגיה ימית באוניברסיטת חיפה. בעברו הוא שירת כנספח מסחרי בשגרירויות סינגפור ואוסטרליה ומאז 2016 הוא עורך את הפרסום השנתי "הערכה אסטרטגית ימית לישראל". הרצאתו של אודי תהיה תחת הכותרת: "התפתחויות גאו-אסטרטגיות במזרח הים התיכון" והיא תכלול סקירה כללית על נושא הים מבחינה אסטרטגית לישראל ועל ההתפתחויות האזוריות מבחינה ימית בטורקיה, סוריה, לוב ומצרים.

SAVE THE DATE

מסיבת פורים מחלקתית

רביעי ה-24/2
בשעה 19:00
ניפגש ב-ZOOM

מסיבת פורים

גם השנה ולמרות הקורונה נערוך מסיבת פורים כמיטב המסורת.

אז אם עוד לא שמעתם אתם מוזמנים להצטרף אלינו ב19:00 הערב (רביעי 24/2) למסיבת פורים משותפת למרצים ולסטודנטים בזום שתכלול הרבה הפתעות!

הצטרפו אלינו בקישור:
<https://us02web.zoom.us/j/83719023739>